

תפקיד המטפל באמצעות אומנויות העובד

בבתי חולים/מרכזים רפואיים פסיכיאטריים

מבוא

מטפלים באמצעות אומנויות מהווים חלק מהצוות הרב מקצועי במסגרות השונות של המערך הפסיכיאטרי של משרד הבריאות וקופות החולים, כגון: בתי חולים פסיכיאטרים, מרפאות לבריאות הנפש, יחידות לטיפול יום ויחידות פסיכיאטריות בבתי חולים כלליים. מסמך זה נועד להגדיר את תפקיד הטיפול באמצעות אומנויות במערך בריאות הנפש, כמקצוע טיפולי העושה שימוש בכלים אמנותיים לטיפול נפשי ואי לכך דורש התייחסות והגדרה ייחודיות למקצוע זה בתוך מערך פסיכיאטרי. מסמך זה נכתב למען הסדרת המקצוע במסגרות בריאות הנפש על ידי יצירת אמות מידה אחידות של דרישות סף בהכשרה ובהתפתחות המקצועית וביסוס עקרונות ונורמות עבודה בתחום זה.

1. הנחות יסוד

- 1.1 טיפול באמצעות אומנויות הינו מקצוע השייך למקצועות הבריאות ועוסק בבריאות הנפש, בו נעשה שימוש בתהליכי יצירה והבעה אמנותיים בטיפול בהפרעות נפשיות, התנהגותיות, התפתחותיות ואורגניות, באמצעות אחד משישה תחומי האמנויות: אמנות חזותית, תנועה ומחול, דרמה תרפיה, מוסיקה, ביבילותרפיה ופסיכודרמה. מטפלים באמצעות אומנויות במערך הפסיכיאטרי עובדים עם מגוון אוכלוסיות, מילדים ועד קשישים; המתמודדים עם פסיכופתולוגיה ו/או קשיים נפשיים. טיפול באמצעות אמנויות במערך זה, מתקיים במתכונת פרטנית, דיאדית וקבוצתית; בגישה דינאמית, מערכתית, קוגניטיבית-התנהגותית ועוד. מטרת העל של הטיפול באמצעות אמנויות היא טיפוח של כוחות הנפש וחיזוק כישורי ההתמודדות וההסתגלות של האדם ברמה האישית והחברתית, בשאיפה לשיפור באיכות החיים ולתפקוד אופטימלי. (מתבסס על הגדרת מקצוע הטיפול באמצעות אומנויות של י"ת – נספח א')
- 1.2 המסמך מתייחס למטפלים במערך בריאות הנפש: מחלקות אשפוז, יחידות לטיפול יום, מרפאות אמבולטוריות לילדים, נוער ומבוגרים.
- 1.3 תפקידו של המטפל באמצעות אומנויות בעבודה עם ילד/נער/מבוגר ומשפחתו, במסגרות של בריאות הנפש במהלך טיפול נפשי/פסיכיאטרי, נכלל בקטגוריה של מקצועות הבריאות וחלים עליו הכללים שחלים על כל מטפל במשרד הבריאות. בנוסף לכך, מתוקף עבודתו הטיפולית במרכזים הרפואיים, חלים עליו החוקים המתייחסים לכל איש מקצוע שיש לו מגע רפואי/טיפולי עם חולה, אותם קבע המחוקק, כגון: שמירה על סודיות רפואית, שמירה על חוק זכויות החולה וכללי האתיקה הנוספים של בית החולים.

- 1.4 במהלך הטיפול של ילד/נער/מבוגר במסגרת פסיכיאטרית, מתקיים תהליך רפואי וטיפולי שמטרתו להרחיב את הבנת המצוקה הנפשית בגינה הגיע לטיפול, למצוא דרכים להקלה על סבלו, לפעול למען שיפור וייצוב מצבו הנפשי – שיאפשר את חזרתו לתפקוד בקהילה ובמסגרת מתאימה. מטפלים באמצעות אמנויות הינם חלק מהמערך הפועל למטרה זו.
- 1.5 עבודת מטפל באמצעות אמנויות מתבצעת באחריות מנהל המסגרת הטיפולית, בשיתוף הצוות הרב מקצועי במסגרת הרפואית. תהליך עבודת הצוות כולל היוועצות, החלפת מידע, קביעת מטרות ויעדים משותפים, תוך התייחסות לצרכים המשתנים של המטופל ומשפחתו במהלך הטיפול.
- 1.6 כל זאת תוך נאמנות לתפיסות המנחות את עבודת המטפלים ב אמצעות אמנויות ובהקפדה על כללי האתיקה המקצועית של י"ה"ת (נספח ב')

2. עקרונות העבודה הטיפולית בטיפול באמצעות אמנויות

- מקצועות הטיפול באמצעות אמנויות שייכים למקצועות הטיפול הנפשי. בשל כך, המטפל במערכת הבריאות מחויב לכללי האתיקה של מקצועות בריאות הנפש ובכלל זה לתהליכי למידה והדרכה עבורו, המלווים את העבודה הטיפולית והחלים על כל מקצועות הטיפול הנפשי.
- 2.1 עבודת המטפל באמצעות אמנויות במסגרות הטיפוליות במרכזים הרפואיים הפסיכיאטריים, מזמנת למטפל תהליך עבודה המחבר בין שני גופי ידע מרכזיים:
- עקרונות הטיפול הנפשי המבוססים על ידע מתחומי הפסיכולוגיה ומדעי המוח.
 - עקרונות השימוש בתהליכי יצירה בתחומי האמנויות השונים, המפורטים לעיל, לתכלית טיפולית, ומבוססים על ידע מתחום הטיפול באמצעות אמנויות.
- 2.2 התרומה הייחודית של הטיפול באמצעות אמנויות לעבודה במערכת בריאות הנפש:
- עיסוק בתהליכי יצירה הוא צורך אנושי מולד, חוצה תרבויות, גיל וזמן. היצירה מהווה שפת תקשורת שאינה בהכרח מילולית, המאפשרת רובד עקיף ועמוק של ביטוי, לצד זה המילולי.
 - תהליכי יצירה והבעה בטיפול מאפשרים תקשורת, התבוננות, שיקוף, הבנה ותובנה של משמעות היצירה, ובכך הרחבה של הבנת עולמו של המטופל ודרכי ההתמודדות שלו. תהליכים אלה מאפשרים לקדם שינוי, לעודד צמיחה, תחושת חיות ושיפור יכולות תפקודיות.
 - תהליך היצירה והתוצר האמנותי מאפשרים העלאת המודעות לעצמי ולזולת, חיזוק היכולת הקוגניטיבית והרגשית, ושיפור ההתמודדות עם סימפטומים וקשיים בתחום הנפשי והפיזי.
 - ייחודיות מקצוע הטיפול באמצעות אמנויות היא בכך שהוא מאפשר התרחקות ומבט מפרספקטיבה המאפשרת העמקה ותובנה לגבי תהליכים ותכנים. הטיפול המערב את הגוף מזמין התנסות וחוויה ב"כאן ועכשיו". במקום לדבר "על" המטופל יכול לחוות ולפגוש "את".
- 2.3 דרכי התערבות - התהליך הטיפולי כולל הערכה, טיפול, ייעוץ, הנחייה והדרכה, תוך התייחסות לתהליך היצירה ולתוצר האמנותי. המטפל באמצעות אמנויות במערכת בריאות הנפש נוקט בדרכי טיפול

והתערבות מגוונות, בהתאם להכשרתו המקצועית, על פי צרכי המטופל והמערכת. דרכי ההתערבות כוללות טיפול פרטני, טיפול קבוצתי, טיפול משפחתי, טיפול דיאדי והדרכת הורים.

3. אופני יישום

- 3.1 סביבת עבודה - על מנת לאפשר את קיומו של הטיפול באמצעות אמנויות יש לאפשר תנאים סביבתיים ולספק ציוד ייחודי המותאמים לכל אחד מתחומי האמנות. לפני תחילת הטיפול יש לדאוג להקצאת חדר קבוע ומתאים, ציוד קבוע וציוד מתכלה – באחריות מנהל/ת המסגרת הטיפולית. יש להבטיח שהתוצרים והיצירות הנעשות בטיפול יאוכסנו ויישמרו במקום נעול וחסוי.
- 3.2 תיעוד - על העובד במערכת בריאות הנפש לתעד את הטיפול ואת תכניות ההתערבות לפי אמות המידה הנדרשות בחוק מקצועות הבריאות הממלכתי, חוק זכויות החולה ונוהלי העבודה המקובלים במסגרת הטיפולית בה הוא עובד, לרבות תעוד הטיפול בתיק החולה הממוחשב.

4. עבודה על פי כללי אתיקה מקצועית

- 4.1 המטפל העובד במערכת בריאות הנפש, עובד על פי הקוד האתי של מקצועו (נספח ב').
 - 4.2 שמירת עבודות: "היצירות הנוצרות בתהליך הטיפולי שייכות למטופלים בלבד. היצירות משקפות את עולמו הפנימי, המחשבתי והרגשי של המטופל. העבודה על היצירה כמו גם היצירה עצמה הם חלק חשוב, משמעותי ומרכזי בטיפול באמצעות אמנויות. ככאלה, חובה על המטפל לשמור הן על תהליך היצירה כמו גם על היצירה עצמה ברגישות, בסודיות, בכבוד ובאחריות מקצועית....."
"אחזקת היצירות:
- האחריות לדאוג לשלומן של היצירות ושל תיעוד החומר הטיפולי חלה על המטפל. עליו להתייחס לכך בחוזה הטיפול.
 - יש אפשרות למסור למטופל את היצירות כבר במהלך הטיפול או מיד עם סיומו, בכפוף לשיקול דעתו המקצועי של המטפל לגבי טובת המטופל.
 - במידה שהמטופל אינו מעוניין לקבל את יצירותיו בסיום הטיפול, יש לשמור את היצירות או צילום שלהן ואת התיעוד המילולי או המצולם של הטיפול, ברשותו של המוסד בו נעשה הטיפול, או ברשותו של המטפל, במקרה של טיפול פרטי, למשך 7 שנים, או עד לגריסתם של החומרים. זאת בהתאם לדרישות החוק ו/או על פי הסכם מוקדם עם המטופל. בתקופה זו מוטלת על המטפל ועל המוסד החובה להגן על היצירות ועל התיעוד.
 - במקרה בו המטפל או המוסד מעוניינים לשמור תיעוד של היצירות, על המטפל ליידע את המטופל ולקבל את אישורו.
 - במידה והמטפל לא יכול להגן על העבודות וחסיון לאחר תום הטיפול, עליו לדאוג לגריסתן.(מתוך הקוד האתי של י"ת 2018).

5. עבודת המטפל באומנויות כחלק מהצוות הרב מקצועי

- 5.1 המטפל יקח חלק בישיבות צוות רב מקצועיות, בעבודה מערכתית ובניהול טיפול – לפי מודל מרכז בריאות הנפש בו הוא עובד.
- 5.2 המטפל יקח חלק בפעילות סקטוריאלית של טיפול באמצעות אומנויות, המשמשת בסיס להתפתחות מקצועית - לפי מודל מרכז בריאות הנפש בו הוא עובד.

6. הכשרה ופיתוח מקצועי למטפלים באמצעות אומנויות במערך בריאות הנפש

- 6.1 הכשרה והסמכה של מטפלים באמצעות אומנויות - בהתאם להנחיות המועצה להשכלה גבוהה שנקבעו בשיתוף משרד הבריאות, תהליך ההכשרה למקצוע כולל לימודים ברמת תואר שני בטיפול באמצעות אומנויות בשילוב הכשרה מעשית תחת הדרכה.
- גופי מדינה המעסיקים מטפלים באמצעות אומנויות מתבססים על שלושה מסמכים המגדירים את אמות המידה הנדרשות על מנת לעסוק במקצוע (מצורפים בנספח):
- חוזר מנכ"ל משרד הבריאות (19/10). (נספח ג')
 - מתווה המל"ג לתואר שני בטיפול באמצעות אומנויות הכולל שנת הכשרה מעשית מתקדמת - סה"כ 1560 שעות של הכשרה מעשית (יולי 2010). (נספח ד')
 - קריטריונים לקבלה לאיגוד המקצועי יה"ת (נספח ה')
- 6.2 הדרכה - עבודת המטפל בתוך מסגרת של בריאות הנפש, מחייבת הדרכה והתפתחות מקצועית כמחויב בכל מקצועות הבריאות שעוסקים בבריאות הנפש. על ההדרכה להתקיים בצורה קבועה ורציפה, בהיקף של שעה שבועית אחת. במידה שההדרכה ניתנת בקבוצה, מומלץ שמספר המשתתפים בקבוצה יאפשר עבודה ולמידה סדירה ומשמעותית. כל מטפל מחויב לקבל הדרכה ע"י מטפל בכיר בעל הכשרה מתאימה מתוך הצוות, שמונה ע"י מנהל המסגרת, בהתבסס על מסמך מתווה להדרכה של המועצה העליונה לטיפול באמצעות אומנויות בישראל (נספח ו').
- 6.3 פיתוח מקצועי - מטפל העובד במסגרת בריאות הנפש צריך לעסוק בהתפתחות מקצועית באמצעות השתתפות בהשתלמויות והכשרות מתקדמות, השתתפות בימי עיון וכנסים מקצועיים.

פורום מטפלים באמצעות אומנויות בבריאות הנפש – יה"ת

* המסמך נכתב בלשון זכר אך מכון לשני המינים כאחד.

נספחים :

נספח א' - הגדרה של י.ה.ת. למקצוע הטיפול באמצעות אומנויות

**נספח ב' - הקוד האתי של י.ה.ת., האיגוד הישראלי לטיפול באמצעות אמנויות- 2018
(מצורף כקובץ)**

נספח ג' - חוזר מנכ"ל משרד הבריאות (מצורף כקובץ)

**נספח ד' - מתווה המל"ג לתואר שני בטיפול באמצעות אומנויות הכולל שנת הכשרה מעשית
מתקדמת (מצורף כקובץ)**

נספח ה'- קריטריונים לקבלה לי.ה.ת. (מצורף כקובץ)

נספח ו'- מתווה הדרכה עבור מטפלים באמנויות (מצורף כקובץ)